

La indumentària teatral.

Una aproximació a les col·leccions del MAE

per CARMÉ CARREÑO, Conservadora del MAE
i LAURA ARS, Graduada en Història de l'Art

Creació de personatge

1 VOLTAS, Jordi, *El vestuario*, La Galera, Barcelona, 1991.

2 “Exotisme” és un terme propi del moment al qual fem referència, producte d’una societat i pensament imperialistes amb els quals no convenim.

3 **Llegat Tórtola Valencia (1882 -1955).** “Exòtica” ballarina criada a Londres de pare català i mare andalusa. La seva carrera professional es desenvolupà entre 1908 i 1930 esdevenint un model de bellesa. Fusionà la dansa oriental amb el folklore espanyol creant balls com *La Tirana*. El MAE disposa de 108 peces d’indumentària d’entre les 1.575 peces del fons amb fotografies, targetes postals, olis, àlbums de premsa, etc.

4 RIUS, Claudia, *Curiositats sobre el vestuari de l’Avar*, Núvol, L’apuntador, 31 de gener de 2017.
<https://goo.gl/uUY1yp>.

*“Disfressar-se és vestir-se d’un personatge:
cal entrar al vestit com un entra al personatge”*

Lídia Azzopardi¹

Quan evoquem una obra de teatre en el nostre record, rere les nostres pupiles emergeixen sempre els actors. La interpretació absorbeix el protagonisme, eclipsant totes aquelles professions que –entre bambolines– han fet de la representació quelcom possible, creïble i emotiu. Intervé de manera molt activa el figurinista que, en la seva funció de vestir a l’actor, s’enfronta a la difícil tasca de crear el personatge. A través de la indumentària, el intèrpret ha de sentir aquell a qui representa, transformar-se, esdevenir qui no és i prendre les regnes de la vida d’algú altre.

Transmetre el missatge

Cada dissenyador té una metodologia particular a l’hora de construir el personatge i en les col·leccions dels MAE hi ha mostres de tot tipus. En la seva recerca d’exotisme² i vistositat, la ballarina Tórtola Valencia³ va aconseguir –per exemple– convertir el prêt-à-porter en peces úniques i esplendoroses, mescla de teixits que transporten a terres foranies i mons llunyans, opulents i sensuals. No dissenyava, construïa. L’experiència era el seu taller i les alteracions eren simplement sensacions: la comoditat, la flexibilitat, l’assaig constant. No va renunciar mai a la magnificència, la senzillesa li era desconeguda i la visió de les seves teles evocava riquesa, èxtasi de temples grecs i mil i una nits de somnis. Tórtola Valencia dominava el llenguatge corporal tal com comprenia l’estètic i ens va llegar un gran mostrari de cossos lliures i figures encotillades que recorren la moda del segle xx.

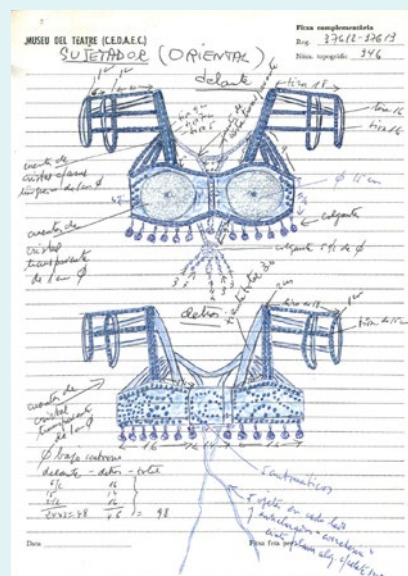
*“La meva feina és poc agraiada, quan es fa bé ningú la veu,
i quan es fa malament tothom la nota”*

Maria Araujo⁴

Conservem alhora fins al 50% de la producció de les mans d’una altra dona que escull minuciosament els seus teixits. La dissenyadora Maria Araujo, a més, investiga la moda i la realitat de l’època que representa i treballa

Vestit de Tórtola Valencia per la dansa *La Baiadera*
 fotografia signada per la ballarina i detalls del vestit, 1915.
[Vegeu detalls i més.](#)

Figurins de Maria Araujo per *Amadeus*, premi Max de las Artes Escenicas Españolas, 2009.

5 Fons Francesc Soler i Rovirosa (1836-1900).

Va ser un dels escenògrafs més destacats del segle XIX i renovador de la maquinària teatral a Catalunya, del qual es conserven 1.400 peces.

exhaustivament fins al més íntim dels detalls. Els actors desapareixen sota el túnel del temps que suposen els seus vestits. Estudia el cos, observa la mesura, despulla la persona i vesteix al personatge amb la que serà una peça més –però, com totes, imprescindible– del precís trencaclosques que és l'espectacle.

Del paper a la tela

Hi ha doncs un vincle indestructible entre el vestuari i el text del qual es beneficien –primerament, però no única– els intèrprets. Els esbossos i figurins són un medi d'expressió que pretén traslladar fidelment la idea del director a la tela, malgrat que la realitat final de la confecció sigui sovint una altra. La indumentària compleix dues missions connexes: evidentment, configurar un personatge en vestir a l'actor, però també exposar o transmetre al públic el missatge que envia el director. Ni és necessari ser honest al moment històric del text, ni és imperdonable descontextualitzar l'època, es tracta de fer anar els codis amb pulcritud i habilitat, de comunicar. Tanmateix, el paper no compta amb les limitacions físiques i econòmiques que suporta la confecció, que ha de cercar textures, colors i volums no sempre a l'abast, a vegades producte únicament de la imaginació de l'artista, i aconseguir elaborar un article real. En són bon exemple els dissenys de Francesc Soler i Rovirosa.⁵

Figurí de Francesc Soler i Rovirosa i fotografia del vestuari per la ballarina Pauleta Pàmies, Lohókeli al Teatre Tivoli de Barcelona, 1882. Fotografia: A. Torija.

6 ECHARRI, Marisa, SAN MIGUEL, Eva, *Vestuario teatral*, Naque Editora, 1998.

Tal com exposen Marisa Echarri i Eva San Miguel a *El Vestuario teatral*,⁶ tota posada en escena exigeix una planificació, un pla de producció i una gestió; és a dir, una disputa continua amb l'amenaça de la data límit i el terror del pressupost. Davant això, és clarament necessària una coordinació perfecta de l'equip, format per diferents perfils. En el disseny de vestuari cal distingir entre l'equip artístic (dissenyador o figurinista) i l'equip tècnic (el taller de realització i el sastre del teatre, que forma part del personal de muntatge i assistència en escena). El primer és el ideòleg o artista, comença la seva tasca quan se li proposa el text i acaba quan s'estrena l'obra; de la mateixa manera, el taller de realització –usualment una empresa privada– finalitza el dia de l'obertura, però no pot iniciar la confecció fins que no rep els figurins o dissenys ja plantejats. Per acabar, el sastre s'ocupa del dia a dia de les representacions, assistint a escena en el canvi de vestuari, etc. La seva funció comença quan el vestuari arriba al teatre i es manté en cartell mentre ho fa l'espectacle.

El valor del vestit teatral

7 Fons Enric Borràs (1863-1957) Mític actor recordat per encarnar Manelic a *Terra Baixa*. Va portar el teatre català a Espanya i a les Amèriques. Formà companyia amb Margarida Xirgu creant sinèrgies fruit de la seva complicitat. El MAE té un centenar de peces amb la característica que també es va donar la roba personal de l'actor.

8 Fabià Puigserver (1938-1991) Escenògraf, figurinista, actor i director teatral i fundador del Teatre Lliure. Se'l considera un renovador de l'escena catalana. Més d'un miler de dissenys de vestuari que va fer al llarg de la seva vida professional es conserven a les col·leccions del MAE.

La indumentària del teatre a la italiana té dos grans aliats en la distància i la luminotècnia, que poden transformar la percepció final d'un cos. Tradicionalment, els vestits de teatre han estat poc valorats com a producció tèxtil a causa dels models de ràpida resolució o construcció sobre el cos, que no busquen l'excel·lència de la confecció, ni en la precisió del tall, ni en el tractament del teixit. Els primers actors de les grans companyies, com la d'Enric Borràs,⁷ tenien el seu propi vestuari, que responia als estàndards de qualitat d'una altra època, però a mida que ens endinsem el segle xx la qualitat va deixant pas a l'efecte. Els avenços tecnològics com la il·luminació van permetre crear personatges i vestits sense quasi esmerçar esforços en la peça, a partir d'uns grans efectes visuals que abans s'exigien als teixits. Els focus de l'escenari va anar prenent protagonisme als brodats i encaixos del segle anterior, il·luminant nous materials més barats i senzills, molt menys extraordinaris.

Fins a l'arribada del director, escenògraf i figurinista Fabià Puigserver⁸ als anys 70 no es va recuperar el gust per la manufactura, el detall o la qualitat tèxtil. A causa de la nova proximitat de l'espectador, el vestuari va desbancar l'escenografia, superant-la, sobreposant-se a la seva pròpia funció d'engalanar a un actor i col·laborant ara en la creació d'una atmosfera i l'evocació d'un temps i un espai.

Figuri de Fabià Puigserver per *Lorenzaccio* i fotografia de Juanjo Puigcorbè al Teatre Lliure, Barcelona, 1987. Fotografia: Ros Ribas.

La dansa i les arts plàstiques

9 SERRA, Laura, *Vestuari de dansa, peça de museu*, Diari Ara, 21 de desembre de 2013. <http://goo.gl/9Y56YW>.

10 Fons de la Companyia Gelabert-Azzopardi.

Dirigida per Cesc Gelabert i Lydia Azzopardi. Ha rebut diversos reconeixements com ara el Premi Nacional de Dansa l'any 1997 i el Premi Butaca el 2011 per a l'espectacle *Belmonte*. Consta de 275 peces entre vestits i complements, la majoria amb autoria de la mateixa Lydia Azzopardi.

11 El estilo ecléctico de Lydia Azzopardi, *El País*, 29 de octubre de 2011. <http://goo.gl/L8gZRa>.

“Avui en dia ja no es fa vestuari, es fa estilisme, si no és que ets una gran companyia d’òpera o de ballet clàssic [...] Es compren peces aquí i allà, a Mango, a Zara”

Lídia Azzopardi⁹

Una de les darreres col·leccions de vestits adquirides pel MAE ha estat la de la Companyia de dansa contemporània Gelabert-Azzopardi.¹⁰ La seva creadora, Lydia Azzopardi,¹¹ assegura que l’exploració de teixits era una constant dels seus viatges; la barreja i la incapacitat de descartar res les seves peculiaritats. En la incansable recerca de comoditat dins el moviment va descobrir nous teixits flexibles, promoguts per la indústria tèxtil europea com a substituïts del cotó i el fil, desconeguts a la Barcelona del moment. Polièster, elastà i fibres sintètiques que han canviat la nostra manera de vestir i que la jove companyia de dansa va incorporar als anys 80, amb l’objectiu de millorar la fluïdesa de les seves produccions.

Gelabert-Azzopardi va apostar a més per la col·laboració amb artistes, de diferent naturaleses, que li varen atorgar un valor sinèrgic únic. Un treball enriquidor i fantasiós com és per exemple el “traje de luces” de *Belmonte*, obra d’inspiració marina del pintor Frederic Amat.

Cosset de Cesc Gelabert per a *Belmonte* amb col·laboració amb el pintor Frederic Amat, Teatre Lliure, 1988. Fotografia: Jesús Atienza i Ros Ribas.

12 Fons Victòria dels Àngels (1923-2005). Soprano reconeguda mundialment. El 1940 guanyà el concurs de ràdio "Concursos viventes" i el premi era interpretar La Bohème al Teatre Victòria. Aquest fet va ser el tret de sortida per aconseguir el passaport per interpretar òperes als teatres més importants del món. Cap als anys seixanta s'orientà més com a concertista, especialment lieds. Al MAE es conserva la indumentària que són un total de 100 peces.

Creació pròpia

Acabant des del principi, a la llegenda que envolta la ballarina Tòrtola Valencia no li manca disseny, creació i manufactura tèxtil. Com molts altres artistes, sabem que trobava la seva inspiració en els seus viatges, en els indrets que explorava, i els incorporava ràpidament al seu vestuari, als seus complement. De la mateixa manera, la soprano Victòria dels Àngels,¹² de la qual se'ns ha llegat tota la seva indumentària, especialment de concerts, confeccionava amb les seves pròpies mans sobre patró net i minimalista, lluent per la qualitat d'unes teles i la intenció d'un color que ella mateixa escollia.

De l'escenari a la història

El MAE s'encarrega de preservar la memòria de les arts escèniques, però les obres de teatre i els números de dansa no es poden tancar en caixes de conservació. Per això, col·leccions com la d'Indumentària escènica són part indispensable del record teatral que ens permet –d'alguna manera– retrobar, recuperar i reviuire experiències úniques de vides passades. ●

BIBLIOGRAFIA

- CUBEIRO RODRÍGUEZ, Ana, *Vestir el cuerpo en escena: reflexiones sobre el vestuario teatral*, XIX Jornadas de Investigación teatral, CePia Facultad de Artes de la Universidad de Córdoba, 15 de septiembre de 2015.
- ECHARRI, Marisa, SAN MIGUEL, Eva, *Vestuario teatral*, Ñaque Editora, 1998.
- FERNÁNDEZ, Diana, *El vestuario en la historia y en la ficción escénica*, Madrid, 2015.
- GUTMAN, Laura, *Habitar el traje. Una reflexión sobre el vestuario teatral*, Cuaderno 39, centro de estudios y Comunicación, Buenos Aires, 2012.
- NADOOLMAN LANDIS, Deborah, *Diseño de vestuario*, Blume, 2014.
- VOLTAS, Jordi, *El vestuario*, La Galera, Barcelona, 1991.

Enllaços disponibles

- Escena Digital – Col·leccions del MAE (<http://colleccions.cdmae.cat/>)
- Museu de les Arts Escèniques (<http://www.cdmae.cat/>)
- Institut del Teatre (<http://www.institutdelteatre.cat/>)